

Castellio, in: *Tolerantie en Intolerantie*. Scripta Academica Groningana. Groningen/Djakarta, 1953, blz. 22.

²⁰⁾ Roland H. Bainton, *Michel Servet hérétique et martyr 1553—1953*, Genève, 1953, p. 129. Zie ook P. F. Geisendorf, *Le procès et le bûcher de Michel Servet*, in: *A propos d'un quatrième centenaire: Michel Servet*, Genève, 1953, p. 5—11. Tegenover beweringen van Galiffe als: „Ce buveur de sang... prêtre tyran qui soumit Genève à la plus infâme servitude”, merkt Geisendorf terecht op: „Tout cela est faux, archi-faux, vu du dehors, selon une optique parfaitement étrangère aux mœurs du XVIe siècle et aux conditions particulières qui régissaient Genève à l'époque.”

²¹⁾ Naar aanleiding van de tegen hem ingebrachte beschuldiging, dat hij de sterfelijkheid der ziel leerde, verklaarde Servet: „Qui dict cela ne croyt poynt quil y aye Dieu, ni iustice, ni resurrection, ni Iesu Christ, ni sainte esriture, ni rien: si non que tout e mort, et que home et beste soyt tout un. Si iaves dict cela, non seulement dict, mays escript publicament, pour enfecir le monde, ie me condamnares moy mesme a mort.” Hij eiste verder de veroordeling van Calvijn, o.m. omdat deze de leer volgde van Simon magus: „Pour quoy comme magicien quil est, doyt non seulement estre condamne, mais doyt estre exterminer et dechace de vostre ville. Et son bien doyt estre adiuge a moy en recompense du mien, que luy ma faict perdre”; vgl. Calvini *Opera*, VIII, col. 805—806; voorts col. 708. Zie Roland H. Bainton, *Michel Servet*, p. 120—121; P. F. Geisendorf, *a. w.*, p. 32, 37; J. Lecler, *Hist. de la tolérance au siècle de la Réforme*, I, Paris, 1955, p. 315—318.

²²⁾ Deze uitdrukking bij J. Lindeboom, *a. w.*, blz. 22.

²³⁾ Zie bv. H. Zwetsloot S. J., *Friedrich Spee und die Hexenprozesse*, Trier, 1954, die overigens de voorstelling van Pfister critiekloos overneemt, S. 55.

²⁴⁾ P. Wernle, *Calvin and Basel*, 1909, S. 68.

²⁵⁾ G. Ritter, *Luther. Gestalt und Symbol*², München, 1928, S. 184.

²⁶⁾ John T. McNeill, *a. w.*, p. 116.

²⁷⁾ Vgl. J. D. Benoit, *Calvin directeur d'âmes*, Strasbourg, 1944; W. Kolffhaus, *Die Seelsorge Joh. Calvins*, Neukirchen, 1941; idem, *Uom christlichen Leben nach Joh. Calvin*, Neukirchen, 1949.

²⁸⁾ Vgl. L. Goumaz, *La doctrine du salut d'après les commentaires de Jean Calvin sur le Nouveau Testament*, Nyon, 1917, p. 66.

²⁹⁾ Vgl. K. Rudolphi, *Calvins Urteil über das politische Vorgehen der deutschen Protestanten*, 1930, S. 21, Anm. 1: „Dass die Freundschaft zwischen Calvin und Melancthon auch diese diametrale Gegensätzlichkeit, die verschiedenartige Anschauung vom Stellenwert der Wissenschaften innerhalb der Skala der geistigen Betätigungen eines Protestanten, hat ertragen können, spricht nur für die Grösse Calvins!” Zie verder S. P. Dee, *Het geloofsbegrip van Calvijn*, Kampen, 1918, blz. 69—70; W. Kolffhaus, *Uom christlichen Leben nach Calvin*, S. 152—153.

³⁰⁾ Vgl. Pfister, *Calvins Eingreifen in die Hexenprozesse*, S. 33—60. Aan Pfister komt de verdienste toe de hierop betrekking hebbende gegevens, welke voorkomen in de Rég. du Conseil van Genève, nauwkeurig en volledig te hebben gepubliceerd. Aan de hand daarvan moet op vroegere voorstellingen, ook bij Doumergue, correctie worden toegepast. Als vaststaande moet worden aangenomen, dat Calvijn die processen heeft toegejuicht en dat hij aangedrongen heeft op een krachtig optreden tegen de heksen, „affin de extirper telle rasse de ladite terre” (Peney). Tegen Pfisters voorstelling van zaken heb ik echter de volgende bezwaren: 1e Terwijl Calvijns naam in de Rég. slechts eenmaal vermeld wordt (op 19 Nov. 1545), brengt hij mededelingen op verschillende andere plaatsen in verband met Calvijn, zonder afdoende bewijsvoering; zo interpreteert hij een in de Rég. van 20 Nov. genoemde vrees als vrees voor Calvijn. 2e De summiere aantekeningen in de Rég.,